

самодержавства в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. – С.178, 196, 228-230; Українська революція: 1917 – початок 1918 рр.: Проблеми, пошуки, узагальнення. – Запоріжжя, 1998. – С.75-114.

*Тайсія Зарецька
(Київ)*

ПОЛЬСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ УНР В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (1917-1918 рр.)

Під час, а особливо наприкінці Першої світової війни, боротьба європейських народів за створення своїх незалежних держав призвела до розпаду великих імперій, корінних змін політичної мапи Європи, де поряд з іншими країнами з'явилися Українська Народна Республіка й Республіка Польща. На початку української революції було обрано представницький орган – Українську Центральну Раду, доба якої охоплювала березень 1917 – квітень 1918 рр.

У процес українського державотворення цього періоду разом з іншими вагомий внесок зробили й поляки.

Польське населення України мало дуже радикальні настрої відносно її правового статусу й у більшості висловлювалося за її повну державну незалежність.

За переписом населення 1897 р. поляки становили 8% населення території України. У Києві мешкало не тільки багато людей польського походження, а й були розвинені польські культура та традиції. У місті тоді налічувалося всього 225 тис. 700 мешканців, з-поміж яких 47 тис. 700 становили українці (21,1%), поляки – 16 тис. 800, що дорівнювало 7,4% киян. До порівняння: росіяни – 53,3%, євреї – 13,7%¹.

З початком Першої світової війни польське населення Наддніпрянської України почало масово створювати підпільні організації, товариства, спілки, осередки тощо, діяльність котрих було спрямовано на відродження польської незалежної держави. Діяли студентські таємні організації “Полонія” (“Polonia”), знаходилася під впливом національних демократів “Корпорація” (“Korporacja”) лівого спрямування, що симпатизувала ППС, продовжувала діяти створена в 1912 р. “Філареція” (“Filarecja”)².

Важливу роль відігравав Союз польської прогресивно-незалежницької молоді.

На початку війни за ініціативою Юзефа Пілсудського було створено Польську Військову Організацію ПОВ (“Polska Organizacja Wojskowa”),

у Києві діяло Головне командування III POW (Komenda Naczelna III POW), спочатку під керівництвом Жулінського, пізніше - Л.Ліс-Кулі.

14 вересня 1914 року було створено Польський політичний союз (Polski Związek Polityczny) - конспіративну організацію польської інтелігенції пропілсудськівського спрямування, що її головною метою було визначено мобілізацію сил для боротьби за незалежність.

В Києві видавалася література, що пропагувала незалежницьку діяльність Ю.Пілсудського, боротьбу польських легіонів за відродження державності.

Так, наприклад, у видавництві Владислава Карпінського за адресою Хрещатик, 25, пом.103, у 1917 р. було надруковано брошури - А.Скважинського "Юзеф Пілсудський. Образ вождя легіонів", "Гей стрільці, разом! Співаник солдата", "Юзеф Пілсудський. Світлини", "Юзеф Пілсудський. Малюнки", "Юліуш Каден - офіцер штабу II бригади" та багато ін.³ Того самого року ППС у Києві видала брошуру "Ідеологія Пілсудського" А.Соколич⁴.

Все це сприяло піднесенню національної самосвідомості польського населення, давало знання про польський визвольний рух, формувало розуміння цієї боротьби, формувало активну громадянську позицію.

Після падіння Російської імперії польське населення України стало ще більш активним у політичному та громадському житті, боротьбі за відродження незалежної польської держави; переважна більшість поляків, як уже йшлося вище, стояла на позиціях повної незалежності України.

Ставлення різних груп польського населення до кордонів відроджуваної Польщі дослідити в цілому вже практично неможливо, цікавими є окремі приклади. При тому, слід зауважити, українські поляки з більшим розумінням підходили до цього питання, ніж поляки етнографічної Польщі. Так, киянин Є.Старчевський залишив своє бачення східного кордону Польщі. Він вважав, що кордон повинен проходити західніше Буга й Сяна, Львів має бути на українському боці, а Вільнюс належить віддати Литві. Більше того, у включенні етнічно непольських земель до Польщі вбачав для неї небезпеку⁵.

Його точку зору критикував на сторінках "Київського щоденника" Ф.Пуласький, який вважав неможливим включення українських західних земель до України - тільки до Польщі. Професор Київського університету св. Володимира, видатний філолог, поляк Г.Улашин в українсько-польських стосунках на перше місце за важливістю ставив питання національної автономії поляків в Україні та українців у Польщі⁶.

За політичними уподобаннями польське населення головним чином розподілялося на дві групи. Перша - це національні демократи;

друга – прихильники політики Ю.Пілсудського; польські автори їх називають соціалістами й демократами.

Михайло Грушевський після повернення в Україну, очоливши Центральну раду, багато писав про важливість питання забезпечення та захисту прав національних меншостей.

Вже в одному з перших документів Центральної ради було сказано: “Українська Центральна рада у Києві організувалася 4 березня, об’єднуючи українські організації на спільних домаганнях територіальної автономії України з державною українською мовою, з забезпеченням прав національних меншостей”⁷.

Польське населення Наддніпрянської України з великим ентузіазмом зустріло відродження незалежності України.

Зі спогадів Генрика Юзевського, видатного поляка-киянина: “Вже в перші дні революції виник рух за вільну Україну. „Вибух України” був захопливим і нечуваним. Постала Україна блискавично [...]”⁸. “Я повернувся до Києва в червні 17 року й опинився в Києві українському, столиці української держави з власним українським урядом, парламентом, українським адміністративним апаратом. Зникло “трьохцветное знамя”, на його місці панував блакитно-жовтий прапор [...]. Незалежна Україна відродилася, як фенікс з попелу [...]. Мимоволі лунає „Слава Україні”. Від цієї хвилини Україна стає державою. Ніхто й ніщо не можуть цього змінити.”⁹.

У березні 1917 р. в Києві зібрався Перший польський з’їзд Русі. На ньому були присутні представники 36 польських громадських організацій, маже всіх існуючих на українських землях, серед яких: Рада Київської округи (Rada Okręgowa Kijowska), Польський Львівський комітет допомоги (Polski Lwowski Komitet Ratunkowy), Благодійне товариство (Towarzystwo dobroczynności), Осередок польських жінок (Koło Kobiet Polek), клуб “Огниво” (Klub “Ogniwo”), Соціалістична група (Grupa socialistyczna), Національна група (Grupa Narodowa), Товариство польських адвокатів (Towarzystwo Adwokatów Polaków), “Польська преса” (“Prasa Polska”) та ін. В його рішеннях підкреслювалося: “Польський з’їзд Русі гаряче вітає прагнення українського народу до політичного визволення і засвідчує, що Поляки, які є споконвічними мешканцями цього краю, готові співпрацювати в створенні незалежного життя українського народу”¹⁰.

Представниками польських комітетів та організацій на з’їзді було обрано Польський виконавчий комітет польських організацій на Україні (Polski Komitet Wykonawczy Zgromadzenia Organizacyj Polskich na Rusi), що активно взявся за роботу з польським населенням. Його головою став Йоахим Бартошевич, більшість лідерів були народними демократами. Працював Комітет у Києві на вул. Прорізній, 17, у

помешканнях № 4–7, мав телефон за номером 56-40. Працювали відділи: зовнішніх справ, внутрішніх справ, освіти, фінансів, були створені спеціальні комісії – польська міліція, справ ув'язнених і депортованих.

17 березня Польський Виконавчий Комітет надіслав на адресу Української Центральної Ради листа українською мовою зі словами: “Світає. Край неба палає! ... Брати Українці! ... Вперше можемо щиро порозумітися, як два рівні народи, кожний з нас – дасть Бог – буде незабаром у власному домі мати свою свободу. Перед Вами і нами попереду велика робота на власній ниві [...], почнемо по-сусідськи спільно працювати для нашого спільного добра [...]. Чим зможемо допоможемо Вам у Вашому національному розвитку для добра України.”¹¹

19 березня під час української демонстрації в Києві в ній брали участь Й.Бартошевич, С.Єзерський, Москалевський та ін. Біля пам'ятника Богдану Хмельницькому Й.Бартошевич звернувся до присутніх українською мовою зі словами: “Брати Українці! У годину, коли для нашого народу засвітилась свобода, першою думкою нас, Поляків, які з давньої давнини мешкали на Україні, було звернутися до Вас, наших сусідів і побратимів. Співіснували ми з Вами сотні років у згоді і незгоді, в дні слави і дні заворушень, в долі і недолі [...]. Будемо у згоді працювати для добра України, яка і для Вас і для нас близька і дорога. В цей день, коли розпочинається нове життя, прийміть, Брати Українці, наші щирі побажання – хай Ваш гарний край буде вільним, освяченим і щасливим. Хай живе вільна Україна!”. У відповідь поляків привітав М.Грушевський¹²

Під час демонстрації у Києві 21 березня 1917 р. у відповідь на Привітання Центральній Раді Й.Бартошевича, голови Польського Виконавчого комітету, Михайло Грушевський сказав: “Полякам, що живуть в Україні і разом з нами хочуть вірно і щиро працювати для добра України, наш братній привіт”¹³.

Голова Польського Виконавчого комітету Й.Бартошевич 30 березня 1917 р. надіслав листа на адресу Української Центральної Ради, де говорилося, що поляки підтримують боротьбу братнього українського народу й готові разом працювати для кращого спільного майбутнього. В листі УЦР у відповідь М. Грушевський подякував Польському Виконавчому комітету за привітання і, своєю чергою, наголосив: “Вітаємо поляків, які мешкають в Україні і подають руку українцям в праці по відбудові вільної України [...]. Українська Центральна рада визнає всі громадянські і політичні права всім національним меншинам, які мешкають на Україні і визнають Український народ господарем Української Землі і прагнуть йти разом з нами, як вільні з

вільними. Українська Центральна рада має переконання, що вільний польський народ, так само у етнічних кордонах Польщі забезпечить права Українцям, котрі живуть на польській території.”¹⁴.

Поляки взяли участь у квітні 1917 р. у роботі Українського національного конгресу, це були делегати від Польського виконавчого комітету Й.Волошиновський, В.Джедуський та С.Єзерський. Йоахим Бартошевич від імені Київського виконавчого комітету польських організацій на Україні виступив зі словами: “Ви тут на вашій рідній землі вже можете сказати ваше вільне непригнічене слово, виявити волю народу. Наше слово на нашій рідній землі ще досі під примусом і під гнітом [...], дай же Боже, щоб ваша теперішня праця вийшла на користь вашій країні і вашому народові, а також на користь всім народам, що так само як і ви, бажають собі волі, як сонця. В єдності вільних народів майбутнє щастя світу. З такою думкою ми, поляки, вітаємо вас, брати-українці, на вашому вільному з’їзді!”¹⁵.

Як уже йшлося, поляки вносили свою лепту в процес українського державотворення. Вони активно працювали в Центральній Раді, її виконавчих органах.

Разом із становленням державності розпочалося відродження державної української мови, русифікована українська інтелігенція почала українізуватися. Цікаві спогади про це залишив Генрик Юзевський як киянин-поляк, а українофіл Йоахим Волошиновський, головний редактор “Київського щоденника” (“Dziennik Kijowski”), блискуче володіючи українською мовою, навчав її українських міністрів.

30 червня 1917 р. Польський виконавчий комітет надіслав на адресу Української Центральної Ради офіційного листа зі словами підтримки її політики, прагнень українського народу до творення вільного власного життя, необхідності забезпечення прав польського населення України та розуміння тісної співпраці. “Підкреслюємо, що Польський виконавчий комітет прагне порозумітися з Українською Центральною Радою, обумовити засади спільної діяльності і взаємної підтримки починань обох народів”, - йшлося у Зверненні. У ньому також підкреслювалося, що саме Комітет, а не окремі партії, є представником більшості поляків¹⁶.

У Другому Універсалі Центральної Ради (3 липня 1917 р.) також знайшло відображення національне питання. “Українська Центральна рада, яка обрана українським народом через його революційні організації, незабаром поповниться на справедливих основах представниками інших народів, що живуть на Україні, від їх революційних організацій, і тоді стане тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, який буде представляти інтереси всієї людності нашого

краю [...]. Прямуючи до автономного ладу на Україні, Центральна рада в згоді з національними меншостями України підготовлятиме проекти законів про автономний устрій України для внесення їх на затвердження Установчих зборів”, - говорилося в ньому¹⁷.

На поч. липня в Києві працював 3-й з'їзд польських організацій, в його роботі взяли участь представники різних політичних напрямків: національні демократи, демократи, соціалісти. Основною метою було створення єдиної польської організації. Головував на з'їзді З.Грохольський, член партії ендеків.

Голова Польського виконавчого комітету Й.Бартошевич у своєму виступі згадував сторінки історії Польщі, коли вона була незалежною і могутньою державою, довгі роки перебування українського народу в неволі. “Організація польської громадськості, - закінчив він промову, - у змозі і повинна допомогти державній владі в справі керування країною, підтримати її політику і ні в якому разі не повинна їй протистояти чи заважати”¹⁸.

На з'їзді зіткнулися фактично дві політичні точки зору та розгорнулася боротьба. Головна дискусія стосувалася питання повноважень Комітету та його підпорядкування. С.Стемповський, В.Гжибовський, К.Валігурський відстоювали повноваження Комітету не в загальноукраїнському масштабі, а тільки регіональному з підпорядкуванням польському уряду. Опоненти, очолювані С.Грабським, пропонували визнати зверхність Тимчасового уряду.

Польський виконавчий комітет робив спроби об'єднати польське населення навколо себе, але це йому не вдалося.

Частина учасників на знак протесту проти ендеків покинула зал засідань. Вона створила свою польську громадську організацію, що фактично об'єднала соціалістів та демократів і отримала назву Польська демократична централь (Polska Centrala Demokratyczna). Головою було обрано Станіслава Стемповського, заступниками - Мечислава Міцкевича й Ромаа Кнолля. Централь одразу почала активно співпрацювати з УЦР, 20 її представників були депутатами Центральної Ради, до Малої Ради входили В.Матушевський, В.Рудницький. Саме цей факт викликав невдоволення Польського виконавчого комітету.

Так, 7 липня 1917 р. Польський виконавчий комітет надіслав на адресу Української Центральної Ради Декларацію про участь в її роботі представників польського населення. В ній йшлося про порушення прав Комітету при виборі представників польського населення в Генеральному секретаріаті УЦР: 1) Комітет “протестує проти порушення засад національного самовизначення і нав'язування польському народу на Русі репрезентантів, які не були обраними більшістю поляків. Польський народ на Русі створив на Зборах представників польських організацій

18-24 червня свою внутрішню автономію. Поляки прагнуть злагоди у співіснуванні з усіма національностями, а перш за все з українським народом, але найважливішим своїм обов'язком вважає захист своєї внутрішньої автономії, яку буде захищати. 2) Польський виконавчий комітет констатує, що польський народ не має на сьогодні у Центральній Раді широкого представництва, Виконавчий комітет позбавлений можливості брати участь у побудові автономії країни." Звернення підписали голова Польського виконавчого комітету Й.Бартошевич, віце-голови В.Хоецький, Й.Пересвет-Солтан, секретарі С.Єзерський, З.Березовський та ін.¹⁹.

Текст Декларації був пов'язаний з тим, що в Центральній Раді працювали поляки – не члени Комітету.

У Малій Раді з липня по листопад 1917 р. працювали В.Рудницький, В.Матушевський, Ю.Почентовський, В.Корсак .

Програму забезпечення прав і розвитку національних меншин в Україні вперше було реалізовано Українською Центральною Радою в 1917-1918 рр., котра піднесла національне питання на рівень державної політики. Поляки України брали активну участь у роботі виконавчих та представницьких органів влади УНР.

Українські та польські історики робили спроби дослідити питання політики Української Центральної Ради стосовно польського населення; це знайшло відображення у працях С.Кульчицького, В.Трошинського, Р.Симоненка, Т.Зарецької, О.Калакури та ін.²⁰. У польській історіографії й досі пріоритет належить монографії Г.Яблонського "Польська національна автономія на Україні 1917-1918"²¹.

Наступним кроком у напрямі забезпечення прав польського населення України було створення при Генеральному секретаріаті Секретаріату з національних справ, де серед інших товаришем секретаря від поляків було призначено Мечислава Міцкевича, а його заступником і помічником став Роман Кноль. Пізніше виникли 3 окремих Секретаріати, з-поміж них був і польський (секретар М.Міцкевич, віце-секретар - В.Рудницький).

Як писав у своїх спогадах Г.Юзевський, "Україна дала можливість дихати польському життю на повні груди, створила умови для громадської діяльності, розвитку освіти, культури, забезпечила національно-культурну автономію, згідно з прийнятою програмою"²².

7 листопада 1917 р. Центральною Радою було прийнято Третій Універсал, де йшлося про визначення національно-персональної автономії і зокрема говорилося: "Український народ, сам довгі літа боровшийся за свою національну волю й нині її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей на Україні суціль, тому оповіщаємо: що народам великоруському, єврейському,

польському й іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права самоврядування в справах їх національного життя”²³.

Але разом з прийняттям рішення про національно-персональну автономію Третій Універсал скасовував право приватної власності на землю, чим викликав протест Польського виконавчого комітету та багатьох поляків. У зв’язку з цим, як подає у своїй “Історії України” Н.Василенко-Полонська, всі польські організації Наддніпрянської України заявили про невизнання Третього універсалу УЦР²⁴.

Головним питанням, що ним займався Генеральний секретаріат польських справ, стало питання освіти: створення польських шкіл, їх матеріальне забезпечення, розробка нових програм навчання. Було розроблено спеціальний проект “О школах “Польської мацержи”. В грудні 1917 р. цей Секретаріат звернувся до Генерального секретаріату УЦР з “Докладною запискою”, що стосувалася питань польських шкіл і містила прохання державної допомоги – як фінансової, так і організаційної. На навчальний рік (липень 1917 – жовтень 1918) він просив надати субсидію розміром 128.855 карбованців, а також повернути майно: “На Україні знаходиться ряд будинків, – говорилося у Записці, – які побудовані польськими коштами і були призначені на освітні польські школи і які російський царський уряд сконфіскував. – Будинки ці повинні передовсім бути повернені польському громадянству.”²⁵.

Згідно з Третім Універсалом 9 січня 1918 р. Українська Центральна Рада прийняла Закон про національно-персональну автономію, що передбачав створення Національного союзу із законодавчим правом для розв’язання проблем національних меншин. “Національному союзу виключно належить право представництва даної нації, яка живе на території УНР, перед державними і громадянськими установами [...]. Обсяг справ, належних до компетенції Національного Союзу і окремих його органів, як рівно і устрій установ, определяється постановою Установчих зборів даної нації, котрі разом з цим определяють і порядок змін своїх постанов.”²⁶.

Наступним кроком у напрямі забезпечення прав польського населення в січні 1918 р. замість Секретаріату було створено Міністерство польських справ УНР (розташоване в Києві на Хрещатику), його очолив київський адвокат Мечислав Міцкевич. Працювали в ньому Євген Старчевський, Валер’ян Рудницький, Станіслав Грабянський, Леон Тжечак.

Збереглася частина документів і матеріалів (польською та українською мовами) Міністерства польських справ, що формують окремих фонд Центрального державного архіву вищих органів влади

та управління України; автор статті першою з дослідників ознайомила з ними і вперше ввела їх до наукового обігу²⁷.

В лютому 1918 р., після захоплення Києва радянськими більшовицькими частинами, була спроба створити замість Міністерства польських справ Комісаріат польських справ, але більшість співробітників Міністерства відмовилася в ньому працювати і співробітничати з нелегітимними органами влади.

Перед утечею більшовики зруйнували приміщення Міністерства, знищили всю документацію. Його працівники поновили роботу Міністерства після звільнення Києва від більшовицько-російської окупації.

Брестський мирний договір 9 лютого 1918 року УНР з Центральними державами, що серед інших питань обумовлював і кордони України, поляки оцінювали негативно, а саме входження Східної Галичини, Холмщини та Підляшшя до складу України.

З березня 1918 р. Міністерство польських справ у Києві поновило свою роботу.

Як було записано в його документах, "Міністерство польських справ утворене для представництва національних інтересів та захисту прав польської людності, яка мешкає в кордонах Української Народної Республіки, править широким кругом справ по охороні прав названої людності". Воно провадило організаційну та підготовчу роботу щодо впровадження у практику Закону Центральної Ради про національно-персональну автономію. Міністерство займалося й культурно-освітньою діяльністю²⁸.

Міністерство польських справ мало спочатку такі департаменти: Канцелярії з відділами – Загальним (опіка над біженцями-поляками та безробітними), Господарчим, Особового складу, Правничим та Інформаційним. Департамент самоврядування займався питаннями створення апарату Міністерства на місцях, підготовки до Установчих Зборів Польського національного союзу, а також загального нагляду за культурними, господарчими, економічними та національними потребами польського населення²⁹.

Найбільш активно й плідно працював Департамент освіти, що очолював Станіслав Калиновський, з відділами Початкових шкіл – керівник Г.Івашин; Середніх шкіл, очолюваний В.Кульчицьким; Позашкільної освіти – керівник В.Матушевський; Технічної освіти на чолі з О.Сосновським і відділ Культури та мистецтва – голова Л.Грохольський. Цей департамент займався питаннями освіти польського населення, відкривав польські навчальні заклади, розглядав і затверджував програми навчання, був куратором приватних шкіл³⁰.

Спочатку в Міністерстві польських справ було зайнято 80 співробітників, бюджет складав 41.100 карбованців на місяць.

Найбільших успіхів у справі забезпечення прав та розвитку польського населення було досягнуто в галузі освіти. Створювалися й активно працювали громадські організації, що допомагали польським школам різного рівня: наприклад, на всій території з 1917 по 1921 рр. діяло Культурно-освітнє товариство “Мачеж Польска” (Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Macierz Polska”), очолював його в Києві Юзефат Анджейовський. Головною метою цього Товариства було відкриття польських шкіл та надання їм всілякої допомоги.

У Києві діяло Польське товариство підтримки середніх шкіл Києва (Polskie Towarzystwo popierania średniej szkoły w Kijowie), створене батьками учнів польських шкіл. Статутом Товариства затверджувалося право набувати нерухомість, бути юридичною особою, формувати бюджет за рахунок внесків його членів; річний внесок у 1917 р. дорівнював 10 карбованцям³¹.

Також Товариства діяли у Білій Церкві, Бердичеві, Вінниці, Житомирі, Умані, Здолбунові, Проскуріві, Славуті та інших містах. Проводилися з'їзди та наради вчителів польських шкіл. Вони брали участь також у загальних нарадах, як, наприклад, у грудні 1917 р. у Всеукраїнському з'їзді освіти.

На поч. вересня 1918 р. в Україні працювало 998 початкових шкіл, навчалось 62.810 учнів та працювало 1.276 осіб персоналу вчителів; серед них 967 шкіл з одним класом; 9 – з двома; 22 – вищі початкові, в т.ч. 61 міська школа. Середніх шкіл налічувалося по всій Україні 39 з 7.398 учнями та 441 вчителем. У Києві існувало 12 польських початкових та 8 середніх шкіл, працював Вищий університетський колегіум (раніше його називали Польські вищі наукові курси), що мав, за традицією західних університетів, філософський факультет із секціями – гуманітарною і природничо-математичною³². Польські навчальні заклади були підпорядкованими департаменту освіти Міністерства польських справ.

Програмою польської жіночої гімназії в Києві на 1918-1919 навчальний рік передбачалися такі предмети:

- Релігія – 20 годин
- Польська мова – 40 годин
- Російська – 34 години
- Латинська – 20 годин
- Німецька – 29 годин
- Французька – 23 години
- Арифметика - 13 годин
- Алгебра - 13 годин

Фізика – 11 годин
 Історія Польщі – 15 годин
 Всесвітня історія – 13 годин
 Географія Польщі – 20 годин
 Загальна географія – 12 годин
 Природознавство – 17 годин
 Каліграфія – 4 години
 Малювання – 15 годин
 Спів – 15 годин
 Гімнастика – 13 годин³³.

Цікаво, що ані українська мова, ані історія України навчальними програмами польських навчальних закладів не передбачалися.

Міністерство польських справ було ліквідоване в серпні 1918 р. У процесі його ліквідації до Міністерства освіти УНР звернувся з відкритим листом вчений-славист польського походження, проф. Г.Улашин з проханням після повної ліквідації польського Міністерства Департамент польської освіти зберегти³⁴.

Після відродження Польської держави, чи точніше з народженням Другої Польської Республіки (II Rzeczpospolita Polska), частина польського населення перебралася до Польщі, дехто з киян посів високі політичні та урядові посади. Наприклад, Роман Кноль став працівником Міністерства закордонних справ Польщі.

Переїхав до Варшави й Польський виконавчий комітет. У березні 1919 р. він адресував Голові Ради Міністрів Ігнацію Падеревському Меморіал про стан речей в Україні, де йшлося про складне там становище, а саме: “Перебіг подій показав повну неспроможність українського народу створити правову державу, проголошена українська держава стала джерелом анархії, безправ’я та терору [...]”. Тому ПВК вважав за потрібне відсунення кордону Польщі якомога далі на схід, принаймні на лінію річок Дністер, Мурава, Тетерів³⁵.

Станіслав Стемповський відносно цього документу як член Комітету склав *Votum separatum*, себто висловив власну, протилежну точку зору: “Побажання, записанв в 7 пункті: “приєднання до Польщі” як складової частини території Правобережної України, де поляки складають невеликий відсоток населення, призведе до війни [...]. Перебіг подій останніх двох років показав не “нездатність”, а нелюдські умови боротьби українського народу – брак інтелігенції, перебування на її землях натовпу більшовицьких орд, які повертаються з фронту, ворожі антиукраїнські гасла соціальної революції [...]”³⁶.

Таким чином, за короткий відтинок часу 1917-1918 рр. на Наддніпрянській Україні разом з українцями за створення незалежної української держави боролися й представники польського населення,

при тому часто-густо вони були більш радикальними у своїх позиціях, ніж самі українці, вимагаючи повної незалежності від Росії. Видатні поляки українського походження, такі як Станіслав Стемповський, Генрик Юзевський, Йоахим Волошиновський, Євген Старчевський, Антоній Мінкевич, Мечислав Міцкевич та багато інших стояли поряд з Михайлом Грушевським, Симоном Петлюрою пліч-о-пліч у боротьбі за незалежність України. Вони через ціле своє життя пронесли любов до України, розуміння українськості, поширювали правду про її історію, культуру, звичаї, творили й цінували українсько-польське братство.

Українська Центральна Рада за недовгий час своєї діяльності поставила питання національних меншин на рівень своєї державної політики, забезпечила представникам польського населення право участі в законодавчих та виконавчих органах УНР, здійснила цілу польську національну програму, на засадах якої працювали Секретаріат польських справ, потім Міністерство польських справ - вони конкретно реалізовували політику УЦР щодо польського населення УНР. Завдяки цій політиці створювалися і працювали польські школи та інші навчальні заклади, бібліотеки, театри, осередки, друкувалися польськомовні газети й часописи, різноманітна література тощо.

Короткі біографічні дані видатних поляків України, які співпрацювали з Українською Центральною Радою:

Бартошевич Йоахим (1867-1938) – лікар, юрист, польський письменник і публіцист, представник Польського виконавчого комітету в Києві, член Польського Національного комітету в Парижі. Входив до складу керівництва польської делегації на мирній конференції в Парижі. У 1922-1927 рр. був депутатом Польського Сейму.

Волошиновський Йоахим (1870-1945) – політичний і громадський діяч, публіцист. У 1905-1910 рр. працював редактором і був видавцем українського тижневика „Світанкова Зірниця”. 1914-1919 – редактор „Київського Щоденника” („Dziennika Kijowskiego”). В грудні 1918 р. входив до складу делегації УНР, що проводила у Варшаві переговори з Урядом Польщі. У 1920 р. переїхав до Польщі, мешкав на Волині, де працював редактором періодичних видань. У 1928-1930 рр. був обраним депутатом Сейму, 1935-1939 – Сенату³⁷.

Кноль Роман (1888-1946) – навчався у першій Київській гімназії, політик, дипломат, один з лідерів Польської націонал-демократичної централі. Після переїзду до Польщі – референт Східного відділу МЗС, член польської делегації на переговорах з Радянською Росією в Ризі. Працював у посольствах Республіки Польщі.

Матушевський Вігольд (?-?) – інженер, член Центральної Ради від польської меншини. Член Польської демократичної централі. У 1920 р. переїхав до Польщі, де займав вищі урядові посади у міністерствах торгівлі та промисловості.

Мінкевич Антоній (1881-1920) – інженер, діяч Польської Військової Організації в Києві. Від січня 1920 р. був головним комісаром Волині й Подільського фронту. Впроваджував у життя східну політику Ю.Пілсудського. Загинув від рук більшовиків.

Міцкевич Мечислав (1879-1939) – адвокат, киянин, польський політичний діяч, один з керівників Польської націонал-демократичної централі. У липні 1917 р. був призначений товаришем генерального секретаря міжнаціональних справ (польський відділ). Від січня 1918 р. – генеральний секретар польських справ, потім міністр. У 1920 р. переїхав до Польщі, був першим польським воєводою Волині³⁸.

Рудницький Валер'ян (1888-1962) – юрист, закінчив Київський університет св.Володимира та Театральну школу, член Центральної ради від польської національної меншини. З листопада 1917 р. був товаришем генерального секретаря польських справ, після М.Міцкевича. У 1919 р. працював у Польському театрі в Києві. 1920 р. переїхав до Варшави, працював у Міністерстві праці та соціальної опіки. З 1923 р. став театральним діячем.

Стемповський Станіслав (1870-1952) – поляк українського походження, поміщик Подільської губернії, письменник, політичний діяч часів боротьби України за незалежність. У квітні 1920 р. за порадою Ю.Пілсудського для кращої реалізації Варшавського договору був призначений міністром сільського господарства в Уряді УНР, а з 29.05.1920 р. – міністр здоров'я та соціальної опіки в Кабінеті В.Прокоповича. Після поразки української революції переїхав до Польщі. У 1920-1921 рр. надавав у себе притулок С.Петлюрі. З 1924 р. – директор бібліотеки Міністерства сільського господарства.

Юзевський Генрик (1892-1981) – польський політичний діяч, художник. Народився у Києві в родині великих землевласників. Закінчив Першу Київську гімназію. 1909-1914 рр. – студент інженерно-математичного факультету університету св.Володимира. Один з організаторів Польської військової організації (ПОВ) в Україні. З 1917 р. його громадська діяльність була спрямована на підтримку змагань України за незалежність, брав участь у польському русі в

Україні. У квітні 1920 р. після укладення Варшавського Договору між Польською республікою та УНР за порадою Ю.Пілсудського був призначений віце-міністром внутрішніх справ в Уряді УНР, де активно працював на незалежну Україну. 1920-1923 рр. під час перебування українського Уряду в екзилі у Польщі допомагав С.Петлюрі. 1924-1925 рр. мешкав як військовий осадник на Волині. У 1927 р. очолював Кабінет Міністрів Ю.Пілсудського. 1928-1938 – воевода Волині, проводив проукраїнську політику, відстоював українізацію православної церкви, за що був названий опонентами «зрадником польської справи». Під час Другої світової війни учасник польського антифашистського підпілля. 1953-1956 рр. заарештований і ув'язнений владою ПНР. Останні роки життя присвятив живопису. Залишив великий архів, де багато документів присвячено історії України.

¹ *Eberhard Piotr.* Przemiany narodowościowe na Ukrainie XX wieku. – Warszawa, 1994. – S. 22.

² *Józewski Henryk.* Zamiast pamiętnika (2) // *Zeszyty Historyczne* (Paryż). – 1982. – Nr. 60. – S. 7.

³ *Skwarzyński Adam.* Józef Piłsudski: Sylwetka wódza legionów. – Kijów, 1917; „Hej strzelcy wraz! Śpiewnik żołnierza”; „Józef Piłsudski”; „Juliusz Kaden – oficer sztabu II brygady”.

⁴ *Sokolicz Antonina.* Ideologia Piłsudskiego. – Kijów, 1917.

⁵ *Starczewski E.* Ku odbudowie. – Kijów, 1917. – S. 165-166.

⁶ *Jabłoński Henryk.* Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917-1918 // *Pisma wybrane: Z rozważań o II Rzeczypospolitej.* – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1987. – S. 275-276.

⁷ Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. - № 1.

⁸ *Józewski Henryk.* Zamiast pamiętnika (1) // *Zeszyty Historyczne.* – 1982. – Nr. 59. – S. 18.

⁹ *Józewski Henryk.* Zamiast pamiętnika (2). – S. 104-105.

¹⁰ *Zjazd Polski na Rusi w Kijowie.* 1917. – S. 37.

¹¹ *Polacy na Ukrainie: Zbiór dokumentów.* – Cz. 1: Lata 1917-1939. – T. 1. – Przemyśl, 1998. – S. 26.

¹² Там само.

¹³ Українська Центральна Рада. – Т. 1. – Київ, 1996. – С. 49.

¹⁴ *Jabłoński Henryk.* Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917-1918. – Warszawa, 1948. – S. 29.

¹⁵ *Polacy na Ukrainie.* – S. 26-27.

¹⁶ ЦДАВО України. – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1.

¹⁷ Українська Центральна Рада. – Т. 1. – С. 164.

¹⁸ *Jabłoński Henryk.* Вказ. пр. – S. 269-270.

¹⁹ *Polacy na Ukrainie.* – S. 25-30.

²⁰ *Кульчицький С.В.* Центральна Рада: Утворення УНР // *Укр. істор. журн.* – 1992. - № 5; *Троцинський В.І.* Міжнародні аспекти діяльності

- Центральної Ради // Трибуна. – 1991. – № 4; *Симоненко Р.Г.* Национально-культурная автономия на Украине в 1917–1918 гг. // Новая и новейшая история (Москва, Россия). – 1997. – № 1. – С.45 – 51; *Єременко Т.І.* Польська національна меншина в Україні в 20-30-ті рр. ХХ ст. // Історичні зошити. – Київ, 1994; *Калакура О.Я.* Ставлення польської національної меншини до УНР // Історія України. Маловідомі імена: Події, факти: 36. ст. – Вип. 5. – С. 126-135.
- ²¹ *Jabłoński Henryk.* Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917-1918. – Warszawa, 1948.
- ²² *Józewski Henryk.* Zamiast pamiętnika (2). – S. 108.
- ²³ Українська Центральна Рада. – Т. 1. – С. 401.
- ²⁴ *Полонська-Василенко Наталія.* Історія України. – Т.2: Від середини XVII ст. до 1923 року. – Київ, 1995. – С. 473.
- ²⁵ ЦДАВО України. – Ф. 2225. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 57-59.
- ²⁶ Українська Центральна Рада. – Т. 2. – Київ, 1997. – Т. 2. – С. 386-387.
- ²⁷ ЦДАВО України. – Ф. 2225 (Міністерство польських справ).
- ²⁸ Там само. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 58.
- ²⁹ Там само. – Арк. 58, 58зв.
- ³⁰ Там само. – Арк. 59, 59зв.
- ³¹ Там само. – Спр. 2. – Арк. 53-55.
- ³² Polacy na Ukrainie. – S. 53.
- ³³ ЦДАВО України. – Ф. 2225. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 9.
- ³⁴ Demokrata Polski. – 1918. – Nr. 4. – S. 10.
- ³⁵ *Stempowski Stanisław.* Ukraina (1919-1920) // Zeszyty Historyczne (Paryż). – 1972. – Nr. 21. – S. 66-69.
- ³⁶ Там само. – S. 69-71.
- ³⁷ Polacy na Ukrainie. – S. 30.
- ³⁸ Українська Центральна Рада. – Т. 2. – С. 386-387.

Наталія Рубльова
(Київ)

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ І КОСТЬОЛ

Перша світова війна, особливо її завершальна стадія, призвела до глибоких політичних і територіальних змін на українських землях, що раніше входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій. Після 1917 р. бурхливі революційні події та національно-визвольні змагання на цих теренах не тільки спричинили блискавичні багаторазові зміни форм правління, урядів, кордонів, ідеологічних приматів, а й неминуче вплинули на становище релігії і церковних інституцій, у т.ч. на життя Римо-католицької церкви (РКЦ).